

Міністерство освіти і науки України
Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола
Юридичне відділення

Циклова комісія юридичних дисциплін

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

з дисциплін:

«Цивільне право», «Цивільне процесуальне право»

на тему:

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Виконав:

студент групи Пб 41
Балагура Олександр

Науковий керівник:

к.ю.н., доцент
Гелецька Ірина Олександрівна

Національна шкала: _____

Шкала коледжу: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії:

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МАТЕРІАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ.....	5
1.1. Поняття та система способів захисту права власності за цивільним законодавством України.....	5
1.2. Речово-правові позови: підстави та умови задоволення віндикаційного і негативного позовів.....	9
1.3. Зобов'язально-правові та спеціальні способи захисту (визнання права власності, зняття арешту з майна).....	13
 РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ.....	16
2.1. Критерії визначення предметної юрисдикції та правила підсудності спорів.....	16
2.2. Процесуальний статус сторін, предмет доказування та розподіл доказових обов'язків.....	19
2.3. Застосування заходів забезпечення позову як гарантія реалізації судового рішення.....	22
 ВИСНОВКИ.....	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	29

ВСТУП

Соціально-правове значення інституту захисту права власності полягає насамперед у забезпеченні стабільності цивільного обороту, непорушності майнових інтересів особи та гарантуванні вільної реалізації нею фундаментальних правомочностей володіння, користування і розпорядження. Надійний захист права власності виступає індикатором рівня правової культури та демократичного розвитку держави, оскільки створення ефективних механізмів поновлення порушених речових прав стимулює економічний розвиток і формує довіру громадян до судової системи. Головна роль цього інституту зводиться не лише до припинення протиправних посягань з боку третіх осіб, а й до забезпечення повноцінної реституції – повернення об'єкта до його первинного фактичного та правового стану, гарантуючи власнику еквівалентне відновлення майнового балансу.

Наявність чітко визначених матеріальних підстав (від віндикації до визнання права) та єдність процесуальних алгоритмів дозволяють констатувати, що інститут захисту права власності є складною, багатовимірною правовою конструкцією. Проте у юридичній науці й практиці продовжують виникати дискусії щодо розмежування юрисдикцій, застосування концепції добросовісного набувача, розподілу доказових обов'язків між сторонами та меж застосування заходів забезпечення позову.

У сучасній судовій практиці справи про захист права власності посідають провідне місце за рівнем процесуальної складності та багатоаспектності, а відносини, пов'язані із захистом права власності, традиційно перебувають у фокусі постійної уваги провідних вітчизняних фахівців у галузі цивільного та цивільного процесуального права. Вагомий внесок у доктринальне дослідження цієї проблематики зробили такі науковці, як О. І. Антонюк, Є. Р. Білявська, С. С. Герасимчук, О. В. Даниленко, В. С. Карнаух, О. Я. Ліляков, Р. А. Майданик, В. А. Миколаєць, В. О. Мироненко, К. І. Некіт, М. Б. Новицька, В. Л. Скрипник, А. В. Шабалін та інші.

Актуальність обраної теми дослідження обумовлюється тим, що матеріально-правові та процесуальні інструменти захисту права власності постійно трансформуються під впливом актуальної правозастосовної практики. Необхідність пошуку балансу між інтересами законного власника та добросовісного набувача, вирішення проблем юрисдикційних конфліктів і вдосконалення механізмів гарантування реалізації судових рішень вимагає детального аналізу діючих правових реалій та переосмислення ролі суду як органу, що констатує речовий титул.

Метою курсової роботи є комплексне розкриття матеріально-правових засад функціонування способів захисту права власності та детальний аналіз процесуального порядку розгляду відповідних спорів крізь призму чинного законодавства України і сучасної судової практики.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення низки взаємопов'язаних наукових завдань: з'ясувати сутність, правову природу та систему способів захисту права власності; проаналізувати підстави та умови задоволення речово-правових позовів (віндикаційного та негаторного); дослідити специфіку зобов'язально-правових та спеціальних способів захисту, зокрема визнання права власності та зняття майна з-під арешту; розкрити критерії визначення предметної юрисдикції і правила виключної підсудності таких спорів; охарактеризувати процесуальний статус сторін, предмет доказування та розподіл доказових обов'язків з урахуванням презумпції правомірності власності; а також обґрунтувати роль заходів забезпечення позову та визначити правову природу судового рішення як фінального етапу захисту.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають у сфері реалізації майнових інтересів суб'єктів цивільного права та відновлення їхніх порушених, невизнаних або оспорюваних прав власності.

Предметом дослідження є сукупність норм матеріального та процесуального права України, які регламентують систему і порядок застосування способів захисту права власності, а також відповідні доктринальні підходи та актуальна судова практика.

РОЗДІЛ 1. МАТЕРІАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

1.1. Поняття та система способів захисту права власності за цивільним законодавством України

Роль інституту власності в сучасних умовах державотворення та в повсякденному житті суспільства є надзвичайно вагомою. На практиці доволі часто виникають ситуації, які вимагають від суб'єктів правовідносин активних дій задля відстоювання своїх законних майнових інтересів. Механізми охорони таких прав імплементовані в різні масиви вітчизняної правової системи, включаючи адміністративне, кримінальне, фінансове та земельне право. Проте саме цивілістичний інструментарій, завдяки своїй галузевій специфіці, гарантує найбільш всеосяжне та максимально повне відновлення порушених правомочностей титульного володільця [1, с. 501].

Дослідження категорії власності має визначальне значення для еволюції суспільної свідомості в Україні, адже цей правовий інститут традиційно формує ядро вітчизняної цивілістичної науки [2, с. 176]. За визначенням В. Л. Скрипника та Є. Р. Білявської, механізм цивільно-правового захисту в цій сфері зводиться до комплексу цілеспрямованих дій. Такі заходи можуть ініціюватися безпосередньо титульним володільцем або відповідними владними інституціями задля припинення протиправних посягань та примусового зобов'язання винної особи відновити попередній стан [2, с. 176]. Відмінною рисою цього інструментарію є його комплексність: він покликаний не лише ліквідувати будь-які перепони для вільної реалізації речових правомочностей, а й забезпечити поновлення майнового статусу потерпілого або ж гарантувати йому відповідне відшкодування.

Досліджуючи механізми правового забезпечення майнових інтересів в Україні, О. Я. Ліляков наголошує, що вітчизняне законодавство покликане реалізувати комплекс взаємопов'язаних завдань. З одного боку, нормативна база гарантує непохитність та сталість майнових відносин шляхом їх чіткої

регламентації. З іншого боку, у разі протиправного втручання закон створює умови для поновлення порушеного стану та ініціює притягнення правопорушників до відповідальності. Відтак, під захистом права власності науковець розуміє систему легітимних засобів, що активуються виключно в момент посягання на речове право з метою його повноцінного відновлення.

Автор зауважує, що інститут охорони власності виконує двоєдину функцію: превентивну та відновлювальну. Сама ж можливість відстояти свої інтереси виступає фундаментальною гарантією принципу недоторканності власності. По суті, захисні дії є правомірною відповіддю титульного володільця або державних інституцій на порушення, фінальною метою якої є реституція – повернення об'єкта до первинного фактичного та правового стану. Юридичним базисом для цього слугують приписи ч. 1 ст. 15 ЦК України, які імперативно встановлюють, що передумовами для застосування захисного інструментарію є факти порушення, невизнання чи оспорювання суб'єктивного права.

У доктринальному вимірі дослідник акцентує на необхідності чіткого розмежування категорій «охорона» та «захист». «Охорона» трактується ним як макропоняття, що акумулює в собі абсолютно весь масив правових приписів. Цей інститут охоплює норми, які регламентують підстави виникнення та припинення права власності, визначають обсяг правомочностей та межі їх здійснення, закріплюють специфіку правового режиму різних об'єктів, а також включають організаційно-правові запобіжники. Тому, на переконання автора, цілком обґрунтованим є сприйняття охорони як захисту в його найширшому тлумаченні. На противагу цьому, дефініція «захисту» у вузькому (спеціальному) розумінні зводиться до чітко визначеного арсеналу правових засобів, які застосовуються юрисдикційними органами або безпосередньо суб'єктом речового права виключно для поновлення вже порушеного майнового інтересу [3, с. 257].

Фундаментом вітчизняного нормативно-правового масиву, що регламентує засади, передумови та юридичні рамки захисту права власності, беззаперечно виступає Конституція України, яка володіє найвищою юридичною

силою. Зокрема, крізь призму положень статті 13 Основного Закону простежується імперативний обов'язок держави щодо гарантування рівноправного та всебічного захисту майнових інтересів абсолютно всіх легітимних суб'єктів права власності та господарювання [4]. Цей конституційний припис фактично нівелює будь-яку дискримінацію за формою власності, детермінуючи універсальні та єдині стандарти правової охорони як для приватних, так і для комунальних чи державних майнових об'єктів.

Водночас ключовим матеріально-правовим орієнтиром у досліджуваній сфері слугують положення статті 41 Конституції України. Вони не лише нормативно закріплюють за кожною особою класичну тріаду правомочностей – володіння, користування та розпорядження належними їй благами, а й проголошують фундаментальний принцип недоторканності власності. Конституційне застереження про те, що ніхто не може бути протиправно позбавлений свого майна, трансформується у цивілістичній доктрині у невід'ємне право на судовий захист. Воно закладає матеріальну основу для подальшого функціонування всього інструментарію цивільного права, зокрема речово-правових та зобов'язальних позовів. Таким чином, конституційні гарантії виступають не просто декларативними положеннями, а дієвим правовим ядром, яке зумовлює архітектуру та ефективність матеріальних норм щодо поновлення порушеного майнового статусу особи.

Водночас у площині практичного забезпечення недоторканності майна та реалізації захисного інструментарію провідне місце традиційно відводиться цивільно-правовим засобам захисту права власності. Така пріоритетність у вітчизняній юриспруденції зумовлена насамперед їхньою чітко вираженою компенсаційно-відновлювальною функцією. На відміну від публічно-правових інститутів, які здебільшого мають каральну або превентивну спрямованість, цивілістичні механізми орієнтовані на еквівалентне відновлення того майнового стану суб'єкта, який існував до моменту вчинення правопорушення. Реалізація цих засобів дозволяє не лише оперативно припинити протиправні дії, що дестабілізують речове право особи, а й повністю ліквідувати негативні наслідки

правопорушення, зокрема шляхом примусового стягнення збитків чи компенсації шкоди, заподіяної законним інтересам власника.

З огляду на це, під цивільно-правовим захистом права власності доцільно розуміти динамічну та структуровану систему активних правомірних заходів, які застосовуються як самим титульним володільцем, так і компетентними органами з метою нейтралізації будь-яких форм протиправного втручання у приватну сферу особи. Ключова сутність цього процесу полягає у примусовому спонуканні порушника до виконання покладеного на нього обов'язку щодо відновлення законного правопорядку та майнового балансу. Наведена система захисних важелів не є ізольованою, вона виступає інтегральним компонентом загальноправового механізму захисту речових прав та органічно входить до загальної архітектури захисту суб'єктивних цивільних прав у державі, забезпечуючи стабільність цивільного обігу та правову визначеність.

Різноманітність посягань на майнові права – від фізичного вилучення речі до юридичного оспорування титулу – зумовлює об'єктивну потребу в чіткій класифікації захисних інструментів. Систематизація цих засобів не лише впорядковує уявлення про побудову досліджуваного інституту, а й забезпечує точність вибору правового алгоритму у судочинстві. Саме тому в цивілістиці особлива увага приділяється визначенню універсальних критеріїв для диференціації та групування форм реагування на правопорушення.

Зокрема, наукова позиція В. О. Мироненка базується на тому, що доцільність практичного застосування конкретного інструменту обумовлюється насамперед характером порушення або наявністю реальних ризиків для речового права. Розглядаючи цей чинник як базовий класифікаційний критерій, дослідник диференціює захисні механізми на речово-правові, зобов'язально-правові, інші цивільно-правові способи та позови до суб'єктів публічної влади [5, с. 115].

Проте єдиного підходу до цієї класифікації в доктрині немає. Окремі представники цивілістичної науки не поділяють такої розгалуженої структури і звужують зазначену систему лише до трьох традиційних елементів: речово-правових, зобов'язально-правових та інших способів захисту [6, с. 61].

Водночас у юридичній літературі пропонується доповнити речово-правовий інструментарій категорією так званих універсальних способів захисту, які на основі узагальнення судової практики дедалі частіше визнаються домінантними. До цього спектра відносять визнання права власності, скасування обтяжень через звільнення майна з-під арешту, поновлення первинного стану та припинення триваючих порушень (наприклад, виселення орендаря після закінчення договору). Ця група також охоплює визнання правочинів недійсними чи нікчемними, скасування неправомірних актів органів влади, співмірний самозахист (як-от опечатування приміщень) та процеси, пов'язані з позбавленням певних суб'єктивних прав користування [7, с. 116].

1.2. Речово-правові позови: підстави та умови задоволення віндикаційного і негаторного позовів.

Речово-правові позови посідають чільне місце в системі матеріальних засобів захисту, оскільки вони спрямовані на безпосереднє відновлення порушеного права власності як абсолютного блага. Особливістю цих позовів є те, що право власності захищається від будь-якого неправомірного посягання з боку третіх осіб, з якими власник не пов'язаний договірними чи іншими зобов'язальними відносинами. У цивілістичній доктрині класичними та найбільш дієвими інструментами такого захисту традиційно визнаються віндикаційний та негаторний позови, кожен з яких має власну правову природу, специфічні підстави для пред'явлення та суворі умови задоволення судом.

Центральне місце серед речово-правових засобів належить віндикаційному позову, сутність якого полягає у вимозі неволодіючого власника до володіючого невластника про повернення майна з чужого незаконного володіння. Нормативним підґрунтям для цього виступає стаття 387 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), яка імперативно закріплює право власника витребувати свої речі від особи, що заволоділа ними без належної правової підстави [8]. Для успішного вирішення такого спору на користь позивача судова практика вимагає одночасного доведення кількох матеріально-правових умов.

По-перше, позивач зобов'язаний беззаперечно підтвердити свій правовий титул на спірний об'єкт. По-друге, майно повинно бути індивідуально визначеним та фізично збереженим у натурі на момент розгляду справи, оскільки у разі його знищення або безповоротної переробки віндикація стає неможливою, а захист прав реалізується через деліктні зобов'язання про відшкодування збитків. Крім того, відповідачем у такій справі має виступати саме та особа, яка фактично і незаконно володіє майном на час винесення судового рішення.

Розкриваючи сутність та юридичну природу витребування майна з чужого незаконного володіння, В. А. Миколаєць та М. Б. Новицька наголошують, що цей процесуальний інструмент спрямований на всеохоплююче поновлення статусу власника. Науковці зауважують, що неправомірне позбавлення особи її речі призводить до одночасного обмеження чи навіть повної ліквідації можливості реалізації всієї тріади речових правомочностей – володіння, користування та розпорядження. Проте, оскільки факт деліктного заволодіння майном третіми особами не тягне за собою автоматичного припинення самого титулу власності, законний володілець зберігає право вимагати повернення своєї речі у судовому порядку. Окрім цього, дослідники акцентують увагу на вираженому речово-правовому характері віндикаційного позову, визначальною передумовою застосування якого є абсолютна відсутність будь-яких договірних або інших відносних правовідносин між власником і фактичним утримувачем майна. Якщо ж річ опинилася у розпорядженні іншої особи на підставі конкретного правочину, правовий захист майнового інтересу має відбуватися виключно через інструментарій зобов'язального права, що повністю виключає можливість використання механізму віндикації [9, с. 1130].

Специфічним аспектом застосування віндикаційного інструментарію є його спрямованість не лише проти безпосереднього правопорушника, який безпідставно утримує майно, але й, за наявності вичерпного переліку законодавчих підстав, проти добросовісного набувача. Цивілістична доктрина акцентує увагу на тому, що чітка кваліфікація статусу фактичного володільця – тобто встановлення факту його добросовісності чи недобросовісності – відіграє

ключову роль у вирішенні питання про саму юридичну можливість примусового вилучення об'єкта. У цьому контексті правомірно вважати добросовісним такого учасника цивільного обороту, який у момент одержання майна об'єктивно не усвідомлював і не мав жодних розумних підстав підозрювати, що відчужувач позбавлений відповідних повноважень. На противагу цьому, недобросовісність характеризується достеменною обізнаністю суб'єкта або його грубою необачністю щодо нелегітимності переходу титулу. Надзвичайно важливим у таких спорах є процесуальний нюанс: вітчизняне законодавство імперативно закріплює презумпцію добросовісності набувача, з огляду на що весь тягар доказування протилежного (факту усвідомлення відповідачем незаконності відчуження) покладається виключно на ініціатора позову – титульного власника [10, с. 96-97].

Успішна реалізація віндикаційної вимоги у судовому порядку вимагає від позивача доведення цілого комплексу взаємопов'язаних юридичних фактів. Зокрема, правозастосовна практика вимагає наявності такої сукупності матеріально-правових передумов: по-перше, підтвердження належності позивачу дійсного права власності чи іншого законного титулу на спірний об'єкт; по-друге, збереження речі в натурі та її чіткої індивідуальної визначеності; по-третє, фізичного перебування витребуваного майна у фактичному (проте незаконному) володінні відповідача на момент розгляду спору. Крім того, ключовою обставиною є абсолютна відсутність правового підґрунтя для такого утримання, а також виключення існування між конфліктуючими сторонами будь-яких договірних чи інших зобов'язальних правовідносин щодо цієї речі. Поряд із цим, навіть за умови доведення усіх вищевказаних обставин, остаточна можливість примусового вилучення та повернення майна жорстко детермінується суб'єктивним статусом набувача та першопричинами вибуття речі з фактичного панування законного власника, що прямо впливає з імперативних приписів статей 387–388 ЦК України [8].

На противагу віндикації, яка забезпечує захист прав власника у разі повного позбавлення його фактичного володіння річчю, негативний позов

покликаний гарантувати охорону інтересів володіючого суб'єкта, чий правомочності щодо безпосереднього користування чи розпорядження майном неправомірно обмежуються або порушуються третіми особами. Матеріально-правовим фундаментом цього інституту виступають положення ст. 391 ЦК України, які імперативно надають власнику право вимагати ліквідації будь-яких перешкод у здійсненні його законних прав, навіть якщо зазначені порушення безпосередньо не пов'язані з позбавленням володіння [8]. Традиційно ключовими матеріальними передумовами для задоволення негаторного позову в судовій практиці визнаються наявність у позивача легітимного права власності та збереження фактичного панування над спірною річчю, протиправний характер дій відповідача, а також реальність існування перешкод на момент звернення за судовим захистом.

Поглиблюючи доктринальне розуміння цієї категорії, В. С. Карнаух звертає увагу на її теоретико-методологічну природу і наголошує, що негаторний позов як право вимоги доцільно розглядати як структурний елемент змісту охоронних відносин (зобов'язальних) правовідносин. Зазначені зв'язки виникають як закономірна реакція на порушення абсолютного права, що першочергово становить зміст регулятивних абсолютних правовідносин. Крізь призму статички та динаміки суб'єктивних цивільних прав дослідник обґрунтовує, що цей спосіб захисту речового права є не наслідком певної трансформації первинних абсолютних речових правовідносин, а результатом виникнення самостійних охоронних правовідносин у момент вчинення правопорушення. Такі охоронні відносини формуються безпосередньо між суб'єктів речового права та конкретним порушником і надалі функціонують паралельно зі статичними абсолютними речовими правовідносинами, що продовжують існувати між власником та всіма іншими третіми особами [11, с. 80].

Саме такий специфічний характер охоронної взаємодії зумовлює важливу процесуальну особливість даного інструменту: оскільки правопорушення, яке усувається за допомогою негаторного позову, за своєю юридичною природою є

триваючим, на цей різновид речово-правового захисту не поширюються строки позовної давності. Це означає, що титульний володілець має беззаперечне право заявити матеріальну вимогу про усунення перешкод у будь-який час, поки триває неправомірне втручання в його суб'єктивне право, а судові рішення у такій категорії справ завжди спрямоване на примусове припинення протиправних дій та превентивну заборону їх відновлення у майбутньому.

1.3. Зобов'язально-правові та спеціальні способи захисту (визнання права власності, зняття арешту з майна).

На відміну від речово-правових засобів, які покликані захищати власника від правопорушень з боку третіх осіб за повної відсутності між ними договірних зв'язків, зобов'язально-правові способи застосовуються виключно тоді, коли конфліктуючі сторони перебувають у відносних правовідносинах. Такі правовідносини можуть мати як договірний (наприклад, відносини з оренди, підряду, схову чи довірчого управління), так і недоговірний характер (деліктні зобов'язання щодо відшкодування завданої майнової шкоди або кондикційні зобов'язання внаслідок безпідставного набуття чи збереження майна).

Досліджуючи правову природу цієї групи захисних механізмів, Р. А. Майданик зазначає, що їхнім головним завданням є охорона інтересів власника саме як повноцінного учасника договірних чи інших зобов'язальних правовідносин. Застосування таких засобів гарантує захист речового титулу опосередковано, оскільки реалізується через право вимагати від конкретної зобов'язаної особи вчинення активних дій – передачі об'єкта, компенсації за його пошкодження або повернення безпідставно збереженого майна. Важливою доктринальною особливістю зобов'язально-правового інструментарію є його потенційна спрямованість як на індивідуально визначене майно, так і на речі, наділені родовими ознаками. Проте науковець категорично наголошує, що в контексті охорони виключно речових прав цей механізм може застосовуватися лише щодо індивідуально визначених об'єктів, адже абсолютне право власності на родові речі виникнути не може [12, с. 16-17].

Специфіка цієї групи захисних механізмів полягає в тому, що охорона права власності тут здійснюється через реалізацію норм зобов'язального права. Наприклад, якщо орендар відмовляється повернути річ після закінчення строку дії договору найму, власник не може застосувати класичну віндикацію, оскільки майно було передано володільцю добровільно та на законних підставах. У такому разі зніціюється договірний позов про примусове виконання обов'язку в натурі (повернення об'єкта оренди) та компенсацію пов'язаних із цим збитків.

Водночас у юридичній науці цілком обґрунтовано допускається можливість органічного поєднання речових та зобов'язальних вимог у межах одного правового спору. Як приклад, законний володілець наділений правом не лише витребувати свою річ, а й одночасно зобов'язати боржника відремонтувати її та відшкодувати збитки, спричинені простроченням повернення. Зазначений концептуальний підхід знайшов своє безпосереднє нормативне закріплення у положеннях глав 29–34 ЦК України. Ці законодавчі приписи формують єдину систему, яка охоплює як традиційні речові позови (віндикацію, негативну вимогу, визнання права), так і комплекс недоговірних (спеціальних) засобів реагування, зокрема скасування незаконних правових актів чи відшкодування майнової шкоди, зумовленої безпідставним зниженням цінності нерухомості.

Поряд із класичним поділом на речові та зобов'язальні позови, цивілістична доктрина та правозастосовна практика виокремлюють категорію спеціальних (або допоміжних) способів захисту. Їхня необхідність зумовлена тим, що на практиці трапляються ситуації, коли право власності не порушується шляхом безпосереднього фізичного втручання чи позбавлення володіння, проте ставиться під сумнів у суто юридичній площині. До таких інструментів традиційно відносять позов про визнання права власності та позов про звільнення майна з-під арешту.

Самостійне місце в системі охоронних механізмів посідає позов про визнання права власності, нормативне закріплення якого міститься у ст. 392 ЦК України. Цей специфічний спосіб захисту застосовується у двох ключових випадках: по-перше, коли суб'єктивне право законного власника безпідставно

оспорюється або не визнається іншою особою; по-друге, у разі фізичної втрати чи знищення правовстановлюючого документа, що унеможливило повноцінну реалізацію правомочності розпорядження. На відміну від віндикаційної вимоги, позов про визнання права власності має виражений превентивний та підтверджуючий характер. Його головна мета полягає не у примусовому вилученні речі, а в офіційній судовій констатації юридичного факту належності об'єкта конкретній особі. Ухвалення позитивного судового рішення у такій справі дозволяє остаточно усунути правову невизначеність та легалізувати статус титульного володільця.

Іншим надзвичайно важливим спеціальним засобом, що перебуває на перетині норм матеріального та процесуального права, є позов про зняття арешту з майна (виключення майна з опису). Практична необхідність у застосуванні цього інструменту найчастіше виникає під час здійснення виконавчого провадження або в межах кримінального процесу, коли уповноважені особи (державні чи приватні виконавці, слідчі органи) помилково накладають публічне обтяження на активи, що фактично належать не боржникові (чи підозрюваному), а зовсім іншій – третій особі. Відповідно до чинного законодавства, легітимний власник такого майна, чиї права були опосередковано порушені накладенням арешту, наділяється правом звернутися до суду з позовом про захист свого майнового інтересу. Специфіка цієї категорії справ зводиться до того, що відповідачами зазвичай виступають одночасно боржник (особа, за чийми боргами накладено обтяження) та стягувач, в інтересах якого діє виконавець. Головним предметом доказування у таких спорах є беззаперечне підтвердження позивачем факту законного набуття права власності на спірний об'єкт ще до моменту застосування обмежувальних заходів. У разі задоволення позову суд констатує право власності позивача на конкретну річ та зобов'язує зняти з неї всі накладені арешти, тим самим поновлюючи повноцінну дію речового титулу.

РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

2.1. Критерії визначення предметної юрисдикції та правила підсудності спорів.

Ефективність судового захисту права власності безпосередньо залежить від правильного визначення процесуального порядку розгляду спору, що розпочинається з ідентифікації належної предметної юрисдикції та дотримання правил підсудності. У сучасній правовій доктрині та судочинстві України питання розмежування компетенції між судами різних спеціалізацій залишається одним із найскладніших, що зумовлено динамічністю законодавства та багатоаспектністю самих відносин власності.

Ключовим критерієм розмежування предметної юрисдикції у справах про захист речових прав традиційно виступає характер спірних правовідносин у поєднанні з суб'єктним складом їх учасників. Цивільна юрисдикція, відповідно до приписів Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [13], охоплює переважну більшість спорів, де принаймні однією зі сторін є фізична особа, яка не має статусу підприємця, а сам спір випливає з приватноправових відносин. Натомість, якщо учасниками конфлікту щодо майна виступають юридичні особи або фізичні особи-підприємці, а суперечка виникла у сфері господарської діяльності, такий спір підлягає розгляду за правилами господарського судочинства [14].

Важливим досягненням сучасної судової практики, зокрема в рішеннях Великої Палати Верховного Суду, стало утвердження принципу, згідно з яким визначальним фактором для встановлення юрисдикції є не лише статус сторін, а насамперед сутність самого права, за захистом якого звертається позивач. Так, якщо оспорується право власності на об'єкт нерухомості, навіть за участі державних органів як відповідачів, такий спір розглядається як приватноправовий (цивільний або господарський), а не адміністративний. Це пояснюється тим, що в таких справах адміністративний орган виступає не як

носій владних повноважень, а як суб'єкт, чії дії призвели до виникнення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків. Таким чином, критерій «публічності» спору відступає перед необхідністю захисту суб'єктивного речового права [14].

Окрему увагу в контексті визначення юрисдикції слід приділити спеціальним способам захисту, таким як зняття арешту з майна. Судова практика чітко розмежовує порядок розгляду таких вимог: якщо арешт накладено судом у цивільній чи господарській справі для забезпечення позову, його скасування відбувається у межах відповідного судочинства. Якщо ж власник, який не є боржником у виконавчому провадженні, оскаржує арешт, накладений виконавчою службою, такий спір розглядається за правилами позовного провадження (цивільного або господарського) як захист права власності, а не в порядку адміністративного оскарження дій посадової особи.

Не менш важливим елементом процесуального алгоритму є дотримання правил підсудності, тобто територіальної компетенції конкретного суду. У справах про захист права власності ключове значення має інститут виключної підсудності, закріплений у ст. 30 ЦПК України та аналогічних нормах господарського процесу. Відповідно до цього правила, позови, що виникають з приводу нерухомого майна, мають пред'являтися виключно за місцем знаходження самого майна або його основної частини.

Вагомим орієнтиром у правозастосуванні щодо цих питань залишаються роз'яснення, викладені у Постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 №5 «Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав» [15]. Хоча після процесуальної реформи 2017 року нумерація статей ЦПК України змінилася, сутнісні підходи Пленуму до тлумачення виключної підсудності не втратили своєї актуальності. Згідно з позицією Пленуму, до позовів, що виникають з приводу нерухомого майна, належать, зокрема, вимоги про визнання права на таке майно, витребування його із чужого незаконного володіння, усунення перешкод у користуванні, встановлення сервітуту,

виключення майна з-під арешту, а також визнання правочину недійсним. Крім того, правила виключної підсудності поширюються на спори щодо майнових прав на об'єкти незавершеного будівництва та об'єкти, переміщення яких є неможливим без їх знецінення.

Окремо у Постанові Пленуму №5 розв'язано проблему підсудності спорів щодо кількох об'єктів нерухомості (наприклад, при поділі спадкового майна), які розташовані в різних місцевостях. У таких випадках позов пред'являється до одного із судів за вибором позивача, але обов'язково за місцезнаходженням тієї (основної) частини нерухомого майна, яка за своєю вартістю перевищує об'єкти, що знаходяться в інших районах.

Застосування принципу виключної підсудності спрямоване на забезпечення оперативності розгляду справи, оскільки саме за місцезнаходженням нерухомості суду найлегше отримати доступ до доказів, провести огляд об'єкта або призначити необхідні експертизи. Недотримання цих правил має суворі процесуальні наслідки. Як зазначав Пленум ВССУ (що повністю кореспондується з положеннями чинного ЦПК), якщо недотримання підсудності виявлено на стадії прийняття позову, заява підлягає поверненню. Якщо ж порушення виявлено після відкриття провадження у справі і до початку розгляду справи по суті, суд зобов'язаний передати справу на розгляд належному суду незалежно від волевиявлення сторін. Щодо рухомого майна діють загальні правила територіальної підсудності – за місцем проживання або знаходження відповідача, проте і тут можливе застосування альтернативної підсудності за вибором позивача у випадках, передбачених законом.

Отже, критерії предметної юрисдикції та правила підсудності формують необхідний процесуальний каркас, який дозволяє трансформувати абстрактну матеріальну норму про недоторканність власності у конкретне та обов'язкове до виконання судове рішення. Точне дотримання цих правил є запорукою реалізації конституційного права особи на розгляд її справи належним та законним судом.

2.2. Процесуальний статус сторін, предмет доказування та розподіл доказових обов'язків.

Після визначення належної юрисдикції та підсудності наступним фундаментальним етапом процесуальної діяльності у справах про захист права власності є правильна ідентифікація суб'єктного складу спору, формування предмета доказування та розуміння специфіки розподілу доказових обов'язків. Специфіка речових спорів полягає в тому, що матеріально-правова природа способу захисту безпосередньо обумовлює процесуальні ролі сторін та обсяг обставин, які підлягають встановленню судом.

Досліджуючи питання суб'єктного складу таких правовідносин, окремі автори підкреслюють: «Як відзначається у літературі: важливим чинником, який слід враховувати при захисті права власності, є суб'єкти цього права (права на захист) [16, 29]». Розвиваючи цю тезу, О.В. Даниленко зазначає, що загальновідомим є той факт, що захищати своє право можуть насамперед власники, оскільки саме вони є суб'єктами права власності. Стосовно приватної власності ними виступають фізичні та юридичні особи, а стосовно публічної – територіальні громади та держава, які діють через свої органи. Проте у широкому розумінні, як слушно зауважує дослідниця, може йтися і про можливість захисту осіб, які є потенційними власниками або добросовісними володільцями чи набувачами (наприклад, довгострокові користувачі земельних ділянок або орендарі нерухомого майна). Вони наділені самостійним правом вимагати і повернення їм майна, і відшкодування збитків, не звертаючись задля цього до безпосереднього власника, щоб він це зробив [17, с. 65].

Виходячи з наведеного, процесуальний статус позивача у цій категорії справ зазвичай належить власнику майна або особі, яка має інше речове право (титульному володільцю), чиє право оспорується, не визнається або порушується. Відповідачем виступає особа, яка, на думку позивача, є порушником цього права. Залежно від обраного способу захисту, процесуальний статус відповідача набуває конкретних ознак: у віндикаційному позові це незаконний володілець майна; у негаторному – особа, яка чинить перешкоди у

користуванні чи розпорядженні майном, не позбавляючи позивача володіння; у позові про визнання права власності – особа, яка не визнає або оспорує відповідне право. Сучасна судова практика також свідчить про часте залучення до участі у справах третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, зокрема державних реєстраторів, приватних нотаріусів або органів місцевого самоврядування, оскільки рішення у справі може вплинути на їхні права та обов'язки у сфері державної реєстрації речових прав.

Предмет доказування у справах про захист права власності формується на перетині норм матеріального права, що регулюють спірні відносини, та підстав поданого позову. Центральним елементом предмета доказування є встановлення факту належності позивачу майна на праві власності або іншому речовому праві. Для цього використовуються правовстановлюючі документи та відомості з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Однак предмет доказування істотно варіюється залежно від різновиду речового позову. Наприклад, при заявленні віндикаційного позову доказуванню підлягають: факт вибуття майна з володіння власника; знаходження майна в натурі у фактичному володінні відповідача; відсутність у відповідача правових підстав для володіння цим майном; характер вибуття майна від власника (з його волі чи поза нею), а також обізнаність відповідача щодо незаконності відчуження (для встановлення добросовісності чи недобросовісності набувача). Натомість при негативному позові акцент зміщується: позивач повинен довести збереження за ним права володіння майном, а також факт вчинення відповідачем конкретних протиправних дій, які перешкоджають здійсненню правомочностей користування або розпорядження.

Розподіл доказових обов'язків ґрунтується на загальному принципі змагальності цивільного судочинства, закріпленому в ст. 81 ЦПК України, згідно з яким кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень. Проте у справах про захист права власності ця загальна формула коригується матеріально-правовими презумпціями, насамперед презумпцією правомірності набуття права власності

(стаття 328 ЦК України). Завдяки цій презумпції право власності вважається набутих правомірно, якщо інше прямо не впливає із закону або незаконність набуття права власності не встановлена судом.

Відповідно до дії зазначеної презумпції, позивач, пред'явивши належний правовстановлюючий документ, звільняється від обов'язку доводити законність підстав набуття ним свого права – тягар спростування цієї обставини перекладається на відповідача. Якщо відповідач посилається на те, що він є добросовісним набувачем, саме він несе тягар доказування своєї добросовісності – тобто факту, що він не знав і не міг знати про відсутність у відчужувача права на відчуження майна. Водночас обов'язок довести обставини вибуття майна поза волю власника (наприклад, викрадення, загублення, відчуження за підробленими документами), що є ключовою умовою для витребування майна навіть від добросовісного набувача, покладається виключно на позивача.

Таким чином, розгляд справ про захист права власності вимагає від суду та учасників процесу філігранного розуміння балансу доказових обов'язків. Недоведеність хоча б одного з обов'язкових елементів предмета доказування, покладених на позивача, є самостійною та достатньою підставою для відмови у задоволенні позову, що вимагає від сторони захисту глибокого аналізу фактичних обставин та ретельної підготовки доказової бази ще на стадії відкриття провадження.

Окремої уваги в контексті розподілу процесуальних обов'язків заслуговує специфіка справ щодо захисту речових прав на земельні ділянки, яка ґрунтовно досліджена в сучасній процесуальній доктрині, зокрема у праці А. В. Шабаліна. Як слушно зазначає науковець, обов'язковий предмет доказування кожної зі сторін у таких спорах має чітко визначені межі. Позивач обтяжений обов'язком довести належність йому відповідного речового права (власності або користування) на земельну ділянку як об'єкт цивільних прав, а також факт порушення, невизнання, оспорювання цього права чи створення загрози його порушення з боку відповідача. Зі свого боку, процесуальний захист відповідача, який заперечує проти позову, будується на доведенні правомірності власного

титулу на землю та відсутності такого права у позивача, або ж на спростуванні самого факту порушення речового права позивача [18, с. 107].

Процесуальний статус сторін суттєво ускладнюється та набуває нових граней у разі пред'явлення зустрічного позову, що є поширеним інструментом захисту у речових, зокрема земельних, спорах. У такій процесуальній конфігурації позивач за зустрічним позовом (який є відповідачем у первісному провадженні) повинен довести наявність речового права на спірну ділянку саме в нього та одночасну відсутність такого права у первісного позивача. Крім того, на нього покладається комплексний доказовий тягар щодо факту правопорушення: він має довести порушення свого права з боку первісного позивача і водночас підтвердити відсутність порушення зі свого боку щодо прав опонента.

Важливим елементом, що оптимізує процес доказування та впливає на обсяг обов'язків сторін, є застосування підстав звільнення від доказування. У справах про захист речових прав, за висновками А. В. Шабаліна, до обставин, які не підлягають доказуванню, необхідно зараховувати преюдиційні факти. Йдеться про обставини, встановлені судовим рішенням, що набрало законної сили, в іншій цивільній справі між тими ж учасниками. Зокрема, це стосується преюдиції щодо визнання речового права на землю за конкретною особою або преюдиції відсутності факту порушення такого права. Застосування преюдиції звільняє сторони від необхідності повторного доведення вже встановлених істини, що забезпечує дотримання принципу правової визначеності та процесуальної економії у справах про захист власності [18, с. 107].

2.3. Застосування заходів забезпечення позову як гарантія реалізації судового рішення

Продовженням процесуальної діяльності, спрямованої на захист права власності, застосування превентивних механізмів, що гарантують виконання майбутнього судового рішення. У справах про захист речових прав існує високий ризик того, що під час тривалого судового розгляду спірне майно може бути

відчужене, знищене, пошкоджене або перереєстроване на третіх осіб. За таких обставин навіть цілком законне та обґрунтоване рішення суду про задоволення позову втратить свій сенс, оскільки його фактичне виконання стане неможливим, а позивач буде змушений ініціювати нові судові процеси. Саме тому інститут забезпечення позову виступає невід'ємною складовою права на справедливий суд та ефективного захисту порушених прав.

Досліджуючи правову природу цього інституту, О. І. Антонюк слушно зазначає, що однією з процедур, у межах якої може бути правомірно обмежене право власності, є саме забезпечення позову. Як наголошує дослідниця: «Забезпечення позову по суті – це обмеження суб'єктивних прав, свобод та інтересів відповідача або пов'язаних з ним інших осіб з метою забезпечення реалізації у майбутньому актів правосуддя і задоволених вимог позивача (заявника)» [19, с. 373].

Звертаючись до процесуального інструментарію (наразі закріпленого як у ЦПК, так і в ГПК України), авторка вказує, що такий захист реалізується шляхом накладення арешту на майно або грошові кошти, що належать відповідачеві і знаходяться у нього або в інших осіб; заборони власнику вчиняти дії щодо свого майна (розпоряджатися або користуватися спірним майном); заборони державному реєстратору вносити зміни до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, а також через передання судом спірного майна на зберігання третій особі (судовий секвестр). При цьому, з посиланням на сталу судову практику (зокрема, постанову Верховного Суду України від 18 січня 2017 року у справі № 554/410/15-ц), підкреслюється, що зазначені обмеження встановлюються ухвалою суду і діють до заміни судом виду забезпечення позову або повного скасування цих заходів [20].

Ключовими критеріями, якими керуються суди при вирішенні питання про вжиття таких заходів, є їх адекватність та співмірність із заявленими позовними вимогами. Адекватність означає, що обраний позивачем захід має бути безпосередньо пов'язаний з предметом спору та здатним реально запобігти можливим ризикам. Співмірність вимагає від суду знайти баланс між інтересами

позивача (який прагне зберегти майно) та відповідача. Зокрема, судова практика категорично забороняє накладати арешт на все майно відповідача, якщо предметом спору є лише один конкретний об'єкт, або коли вартість арештованого майна непропорційно перевищує ціну позову. Крім того, заходи забезпечення не повинні призводити до повного зупинення господарської діяльності юридичної особи або порушувати права осіб, які не є учасниками судового процесу.

Важливим аспектом доказування на цій стадії є те, що тягар обґрунтування необхідності забезпечення позову покладається на заявника. Відповідно до усталених правових позицій Верховного Суду, лише загальне посилення позивача на потенційну можливість відчуження майна відповідачем не є достатньою підставою для задоволення клопотання. Позивач повинен надати суду належні та допустимі докази, які свідчать про реальну загрозу ухилення відповідача від виконання майбутнього рішення (наприклад, розміщення оголошень про продаж спірного майна, підготовка документів для його відчуження, попередня поведінка відповідача щодо швидкого перепродажу активів тощо).

З метою недопущення зловживання процесуальними правами з боку позивача та захисту майнових інтересів відповідача від необґрунтованих обмежень, сучасне цивільне судочинство передбачає інститут зустрічного забезпечення. Суд має право (а у визначених законом випадках – зобов'язаний) вимагати від особи, яка звернулася із заявою про забезпечення позову, надати зустрічне забезпечення шляхом внесення коштів на депозитний рахунок суду або надання банківської гарантії. Цей механізм гарантує відшкодування відповідачу можливих збитків, які можуть бути завдані внаслідок вжиття заходів забезпечення позову, якщо у підсумку суд ухвалить рішення про відмову в задоволенні позовних вимог.

Отже, своєчасне та обґрунтоване застосування заходів забезпечення позову є критично важливим етапом процесуальної стратегії у справах про захист права власності. За умови дотримання принципів співмірності,

адекватності та балансу інтересів сторін, цей інститут перетворює судове рішення з формального акта правосуддя на реальний та ефективний інструмент поновлення порушеного речового права.

Логічним завершенням судового розгляду та кінцевою метою всієї процесуальної діяльності є ухвалення судового рішення, яке має відновити порушене речове право. Однак у сучасній цивілістичній доктрині та правозастосовній практиці не втрачає актуальності дискусія щодо визначення правової природи самого судового рішення у цій категорії справ: чи є воно самостійною підставою виникнення права власності, чи лише констатує вже існуюче право?

Досліджуючи цю проблему, науковці висловлюють дещо відмінні підходи, акцентуючи увагу на різних аспектах судового акта. З позиції суворого дотримання матеріального права, К. Некіт застерігає від переоцінки правоутворювальної ролі суду. Дослідниця наголошує, що необхідно звернути увагу на той факт, що за загальним правилом судові рішення не є підставою виникнення права власності. Як випливає з ч. 5 ст. 11 ЦК України, цивільні права можуть виникати з рішення суду лише у випадках, установлених актами цивільного законодавства. Як приклад таких виняткових законодавчих дозволів авторка наводить ст. 335 ЦК України, де прямо визначено, що безхазяйна нерухома річ може переходити в комунальну власність за рішенням суду, та ст. 376 ЦК України, яка вказує, що право власності на самочинно збудоване нерухоме майно може визнаватися за рішенням суду. Тобто, за логікою К. Некіт, суд не може своїм рішенням «створити» право власності для особи з нічого, якщо для цього немає прямої вказівки в законі [21, с. 96].

Натомість інший, більш практико-орієнтований ракурс пропонує С. С. Герасимчук, який аналізує наслідки судового захисту через призму подолання юридичної невизначеності. Зазначаючи про ефективність судового захисту, науковець приходить до висновку, що звернення до суду є дієвим способом встановлення факту права власності, і судові рішення по справі виступає ще одним підтвердженням такого права [22, с. 185].

На перший погляд, ці наукові позиції можуть здатися полярними, проте глибокий аналіз свідчить про їх взаємодоповнюваність, що розкриває двоєдину природу судового рішення. Позиція К. Некіт стосується *конститутивної (правоутворювальної)* функції суду, яка дійсно є винятковою і застосовується лише тоді, коли право власності не могло виникнути в інший спосіб (як-от у випадку із самочинним будівництвом). Зі свого боку, С. С. Герасимчук описує *деклараторну (підтверджувальну)* функцію судового рішення, яка притаманна переважній більшості речових спорів (зокрема, позовам про визнання права власності за ст. 392 ЦК України).

У цьому контексті варто розуміти: коли суд задовольняє позов про визнання права власності або витребування майна, він не наділяє позивача цим правом з моменту проголошення рішення. Право власності виникло у позивача раніше, на підставі відповідного юридичного факту (договору купівлі-продажу, свідоцтва про право на спадщину, приватизації тощо), але через протиправні дії третіх осіб це право було оспорене, не визнавалося або було порушене. Ухвалюючи рішення, суд усуває цю невизначеність, легалізує титул власника в очах держави та суспільства і, як слушно зауважує С. С. Герасимчук, надає додаткове, беззаперечне підтвердження вже існуючого права.

Отже, судові рішення у справах про захист права власності слід розглядати не як універсальний спосіб набуття майна, а насамперед як владний акт держави, що констатує законність набутого раніше титулу, усуває перешкоди в його реалізації, і лише у чітко визначених законом випадках виступає самостійним юридичним фактом, що породжує право власності.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного комплексного дослідження матеріально-правових та процесуальних засад захисту права власності можна сформулювати низку теоретичних узагальнень і практичних висновків. Захист права власності в Україні є багаторівневою системою легітимних засобів, фундаментом якої виступають конституційні гарантії недоторканності майна. Ключовою ознакою цивільно-правового захисту є його яскраво виражена компенсаційно-відновлювальна функція, спрямована не на застосування каральних санкцій, а на повернення об'єкта та правового статусу власника до того стану, який існував до моменту правопорушення.

Матеріально-правовий інструментарій диференціюється на три основні групи: речово-правові, зобов'язально-правові та спеціальні способи захисту. Речово-правові позови (віндикаційний і негаторний) мають абсолютний характер і застосовуються за повної відсутності договірних зв'язків між власником і порушником. Успішна віндикація вимагає доведення незаконності володіння і збереження речі в натурі, тоді як негаторний позов захищає право на користування та розпорядження від триваючих перешкод і не обмежується строками позовної давності. Зобов'язальні механізми діють у межах відносин (договірних чи деліктних) правовідносин, а спеціальні інструменти, такі як визнання права власності та зняття арешту з майна, усувають юридичну невизначеність і легалізують речовий титул в умовах його безпідставного оспорювання або помилкового обтяження.

У площині процесуального забезпечення ефективність захисту критично залежить від правильного визначення юрисдикції. Сучасна правова доктрина та практика Великої Палати Верховного Суду утвердили пріоритет характеру спірних правовідносин (сутності права, що захищається) над суб'єктним складом: спори щодо права власності є приватноправовими навіть за участі владних суб'єктів. Беззаперечним алгоритмом оптимізації судочинства є застосування правил виключної підсудності для нерухомого майна, що

забезпечує безпосередній доступ суду до доказової бази та дотримання принципу правової визначеності.

Специфіка розгляду таких справ зумовлює особливості процесуального статусу сторін та розподілу доказових обов'язків, який базується на матеріальній презумпції правомірності набуття права власності (ст. 328 ЦК України). Ця презумпція звільняє позивача-власника від тягара доведення легітимності свого титулу (за наявності правовстановлюючого документа), перекладаючи обов'язок спростування на відповідача. Водночас тягар доведення обставин, що дозволяють витребувати майно від добросовісного набувача (вибуття поза волею), залишається на позивачі. Особливо ретельного формування предмета доказування вимагають зустрічні позови та використання преюдиційних фактів.

Важливою процесуальною гарантією реалізації майбутнього судового рішення є своєчасне і пропорційне застосування заходів забезпечення позову, зокрема накладення арешту та заборони вчинення реєстраційних дій. Ці заходи зберігають статус-кво спірного майна, попереджаючи його незаконне відчуження під час процесу, проте їх застосування вимагає суворого дотримання принципу співмірності задля недопущення блокування правомірної діяльності відповідача. Зрештою, фінальний акт правосуддя у таких справах виконує переважно деклараторну (підтверджувальну) функцію – констатує та легалізує вже існуюче речове право, і лише у чітко передбачених законом випадках (як-от набуття права на безхазяйну річ) набуває конститутивного, правоутворювального характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Право власності в Україні : навч. посіб. / О. Дзера, Н. Кузнецова, О. Підопригора та ін.; за заг. ред. О. Дзери, Н. Кузнецової. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 816 с.
2. Скрипник В.Л. Білявська Є.Р. Загальні питання захисту права власності та інших речових прав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №4. С. 176-178. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/39>
3. Ліляков О.А. Способи захисту права власності: поняття та критерії ефективності. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Випуск № 03. Частина 1. С. 255-260. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.37>
4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.05.2026).
5. Мироненко В.О. Способи захисту права власності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 5. Том 1. С. 115-120. URL: https://nvppp.in.ua/vip/2018/5/tom_1/25.pdf
- 6 Актуальні проблеми захисту права власності: матер. круглого столу, м. Одеса, 17 червня 2016 р.; за заг. ред. Є. Харитонova. Одеса, 2016. 102 с.
- 7 Захист права власності українського народу: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід для України: матер. І щоріч. міжнар. наук.-практ. конф., 22 вересня 2016 р.; Генпрокуратура України. К., 2016. 224 с.
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 20.05.2026).
9. Миколаєць В.А., Новицька Н.Б. Віндикаційний позов як основний речово-правовий спосіб захисту права власності: судовий та виконавчий аспекти застосування. *Наукові перспективи*. 2026. № 2 (68). С. 1125-1138. DOI [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-2\(68\)-1125-1138](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-2(68)-1125-1138)

10. Голубєва Н. Ю. Захист права власності при позбавленні власника володіння (віндикаційний позов) // *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 42. С. 94–98. URL: <http://apdp.in.ua/v42/16.pdf>

11. Карнаух В.С. Негаторний позов: деякі аспекти доктринального розуміння, правозастосування та юридичного прогнозування. *Нове українське право*. 2026. Вип. 1. С. 78-86. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2026.1.10>

12. ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ: *Збірник наукових праць за результатами науково-практичного круглого столу (23 травня 2025 року) / НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. канд. юрид. наук, ст. досл. Т. Г. Попович. К., 2025. 110 с.* URL: https://repository.ndippp.gov.ua/bitstream/handle/765432198/1224/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%AF%D1%80%D0%B5%D0%BC%D1%87%D0%B5.pdf?sequence=2&isAllowed=y

13. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення 25.05.2026).

14. Розгляд спорів щодо захисту права власності: актуальні питання та практика їх вирішення. Верховний Суд України. 01 жовтня 2025р. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/Prezent_Spory_zahust_prav_vlasn.pdf

15. Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 №5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-14#Text>

16. Право власності: способи захисту крізь призму судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2023. 616 с.

17. Даниленко О.В. Захист права власності в умовах воєнного стану: питання теорії та практики. *Право і суспільство*. 2024. №4. С. 60-71. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.9>

18. Шабалін А.С. Предмет доказування у справах про захист речових прав

у порядку цивільного судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №1. С. 104-107. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-1/23>

19. Антонюк О.І. Захист права власності у разі його обмеження з метою забезпечення позову. *Проблеми цивільного права та процесу*. Харків. 2017. С. 372-376. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/19-20_05_2017/pdf/131.pdf

20. Постанова Верховного Суду України від 18 січня 2017 року у справі № 554/410/15-ц). URL: <https://www.haidarzhyi.com.ua/uk/blog/%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%B2%D1%81%D1%83-%D0%B2%D1%96%D0%B4-18-01-2017-2/>

21. Некіт К. Деякі дискусійні аспекти підстав виникнення права приватної власності. *Юридичний вісник*. 2020. №2. С. 93-99. DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.1709>

22. Герасимчук С.С. До питання захисту права власності та визначення суб'єктів користування майном: аналіз судової практики. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. 2024. Випуск 81. Частина 1. С. 180-185. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.27>